

Παπαδιαμαντική φιλανθρωπία: τὸ θέμα τῆς αὐτοκτονίας

ΑΓΓΕΛΟΥ Γ. ΜΑΝΤΑ*

Ἡ αὐτοκτονία ὡς θέμα εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ συνηθισμένα στὴν τέχνη γενικῶς ἀνὰ τοὺς αἰῶνες καὶ στὴ λογοτεχνία ιδιαίτερα. Ἀπὸ τὸν Αἴαντα τοῦ Σοφοκλῆ μέχρι τοὺς ντοστογεφσκικούς αὐτοκτόνους καὶ τοὺς ἀπειράριθμους ὁμόθυμους τοὺς τῆς σύγχρονης λογοτεχνικῆς ὑπερπαραγωγῆς, τὸ μοτίβο ἔρχεται καὶ ἐπανερχεται στὴ λογοτεχνικὴ μυθοπλασία, μέσα σὲ μιὰν ἀπερίγραπτη ποικιλία ιδεολογικῶν, ἠθικῶν καὶ αἰσθητικῶν παρακολουθημάτων.

Ἡ αὐτοκτονικὴ διάθεση γιὰ τὴν ψυχιατρικὴ σχετίζεται μὲ μεγάλη ποικιλία ψυχοπαθολογικῶν καταστάσεων καὶ ἡ πράξη τῆς αὐτοκτονίας εἶναι συνήθως ἢ ἀπόληξη μιᾶς βαριᾶς μορφῆς κατάθλιψης. Οἱ κοινωνικὲς ἐπιστῆμες ἐντοπίζουν ἓνα τεράστιο φάσμα αἰτίων πίσω ἀπὸ τὶς διάφορες περιπτώσεις αὐτοχειριασμοῦ. Γιὰ τὴν Ἐκκλησία ἡ αὐτο-αφαίρεση τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ βαρύτερο ἁμάρτημα, καθὼς ἀντιστρατεύεται εὐθέως τῇ θεῖα δημιουργίᾳ, εἶναι βλασφημία κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ φόνος, ἄλλωστε, εἶναι θανάσιμο ἁμάρτημα καὶ ἡ αὐτοκτονία εἶναι καὶ αὕτη φόνος. Κατὰ τὸν Τιμόθεο Ἀλεξανδρείας ὁ αὐτοκτόνος «αὐτοφονευτὴς ἑαυτοῦ ἐστίν»¹. Αὐτοφονευτὴς χαρακτηρίζεται ἀκόμη καὶ αὐτὸς ποὺ αὐτοακρωτηριάζεται, ὁ ὁποῖος καὶ δὲν πρέπει νὰ γίνετα κληρικός: «Ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν μὴ γινέσθω κληρικός· αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστίν καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός»². Ἡ αὐτοκτονία μάλιστα εἶναι βαρύτερη ἀπὸ τὸ φόνος, καθὼς ὁ αὐτοκτόνος ἀπέρχεται ἀπὸ τὴ ζωὴ ὀριστικὰ ἀμετανόητος. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ γιὰ λόγους ποιμαντικούς, ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνες, ἐπικράτησε ἡ ἀπαγόρευση ἐξόδιας ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς γιὰ τοὺς αὐτόχειρες. Ἐξαίρεση μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν οἱ περιπτώσεις αὐτο-

* Ὁ Ἄγγελος Γ. Μαντᾶς εἶναι Δρ Φιλολογίας καὶ σχολικὸς σύμβουλος φιλολόγων.

1. Βλ. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ ΗΛΙΑ, *Αὐτοκτονία καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Ταφή*, ἐκδ. Ἀρμός, [Ἀθήνα 2000], σ. 35.

2. *Διαταγαὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος*, 8, 47, 72-74.

κτόνων πού πάσχουν ἀπό φρενοβλάβεια. Ὁ σχετικὸς προβληματισμὸς ἀνάγεται στὸν 4ο μ. Χ. αἰώνα, ὅπου συναντοῦμε κανονιστικὴ διάταξη πού ἐξέδωσε ὁ Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας, ἀνταποκρινόμενος σὲ σχετικὸ ἐρώτημα: Ὁ κληρικός, προκειμένου νὰ κηδεύσει ἐκκλησιαστικά τὸν αὐτόχειρα ὀφείλει νὰ διακριβώσει ἂν πράγματι αὐτὸς ἦταν «ἐκφρενής», γιατί ἡ φρενοβλάβεια μπορεῖ νὰ εἶναι ψευδὴς δικαιολογία ἐκ μέρους τῶν συγγενῶν. Ἡ διάταξη τοῦ Τιμοθέου εἶναι ἐξίσου αὐστηρὴ καὶ ἀπέναντι σὲ ἄλλες δικαιολογίες, ὅπως ἡ κακομεταχείριση καὶ ἡ ἀδιαφορία τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι στὸν ἄνθρωπο πού ἔφτασε στὴν αὐτοκτονία. Ἡ κανονιστικὴ αὐτὴ διάταξη ἰσχύει μέχρι σήμερα³. Τὸ Πηδάλιο ἐρμηνεύοντας τὴν κανονιστικὴ αὐτὴ διάταξη, ἐπαναλαμβάνει τὸ λόγο τῆς αὐστηρότητας: «ἐπειδὴ καὶ ἐστάθη αὐτὸς τοῦ ἑαυτοῦ του φονεύς»⁴. Στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα ἐγκύκλιος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (10-6-1887) κάνει λόγο γιὰ ἀπαγόρευση ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς γιὰ αὐτόχειρα, θεωρώντας ὅτι αὐτὸς «ἀμετανόητος μένων», ἔχει ἐκουσίως στερηθεῖ τὴν αἰώνια ζωὴ⁵. Σὲ ἄλλη ἐγκύκλιο τοῦ 1900 (27-3-1900) ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, στὸ πνεῦμα τῆς κανονιστικῆς διατάξεως τοῦ Τιμοθέου – ἢ ὅποια εἶχε ἐπικυρωθεῖ καὶ ἀπὸ τὸν Β΄ κανόνα τῆς Πενθέκτης –, ἐξαιρεῖ ἀπὸ τὴ στέρηση ταφῆς καὶ λοιπῶν προσφορῶν τοὺς «ἐκφρονας» αὐτοκτόνους, θέτοντας ὅμως ὡς ὄρο τὴν ὑπαρξὴ βεβαίωσης «δύο τουλάχιστον ἐπιστημόνων ἰατρῶν, ἡδὴ τὸν διὰ ἰατροδικαστικὰς πράξεις νενομισμένον ὄρκον δόντων»⁶. Σὲ γενικὲς γραμμὲς ὁ προβληματισμὸς τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας γύρω ἀπὸ τὴν αὐτοκτονία φαίνεται νὰ ἔχει δύο σκέλη: τὴν κατάδειξη τοῦ βάρους πού ἔχει τὸ ἁμάρτημα τῆς αὐτοχειρίας καὶ τὴν καταδίκη τοῦ αὐτόχειρα μὲ τὴν ἄρνηση τῆς εὐχετικῆς προσφορᾶς τῆς γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς του. Στὸ πρῶτο σκέλος ἡ στάση τῆς παραμένει συνεπῆς καὶ ἀμετάβλητη. Στὸ δεύτερο, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου παρατηρεῖται μία προοιούσα μετακίνηση πρὸς θεωρήσεις καὶ λύσεις περισσότερο διαλλακτικῆς, σὲ ἓνα πνεῦμα ἐκκλησιαστικῆς «οἰκονομίας» καὶ ποιμαντικῆς μέριμνας.

Τὸ θέμα τῆς αὐτοκτονίας ἐμφανίζεται εὐδιάκριτα στὸ ἔργο τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαδιαμάντη, μὲ ἓναν τρόπο ὥστόσο πού φανερώνει ἀφ' ἑνὸς ἐπίγνωση τῆς

3. Βλ. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ ΗΛΙΑ, *ὄπ. π.*, σσ. 34-35.

4. *Ὁπ. π.*, σ. 85.

5. *Ὁπ. π.*

6. Βλ. *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, Ἀθήνα 1963, λῆμμα «αὐτοκτονία – κανονικὸν δίκαιον» (συντάκτης Παν. Ἰ. Μπούμης), σ. 503.

σχετικής ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας καὶ ἀφ' ἑτέρου γνώση τῆς ψυχοκοινωνικῆς διάστασης τοῦ θέματος, σὲ συνδυασμὸ μὲ ἓνα πνεῦμα ἐπιείκειας καὶ φιλανθρωπίας, σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία του, ἀλλὰ καὶ καθιερωμένο ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση. Τὸ λογοτεχνικὸ περιβάλλον καὶ γενικότερα ἡ ἐποχὴ εὐνοοῦν τὴ θεματογράφηση τῆς αὐτοκτονίας. Τὸ ρομαντικὸ καὶ «βερεθρικό» πνεῦμα, ποῦ ἔχει μεταφερθεῖ καὶ στὴν Ἑλλάδα τοῦ τέλους τοῦ 19ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴν ἐπηρεάσει καὶ τὴ διηγηματογραφία. Ἔτσι οἱ γενάρχη τῆς νεοελληνικῆς διηγηματογραφίας καταπιάνονται μὲ τὸ θέμα. Ὁ Μιχαὴλ Μητσάκης μὲ τὸν «Αὐτόχειρα» (1895) καὶ ὁ Παπαδιαμάντης μὲ τὸν ἡμιτελῆ «Αὐτοκτόνο» (1891), τίς «Μάγισσες» (1900), τὴν «Ἀπόλαυσιν στὴ γειτονιά» (1900), τὸ «Νησι τῆς Οὐρανίτσας» (1902) καὶ τὰ «Ῥόδι» ἀκρογιάλια» (1908), ἀλλὰ καὶ μὲ χαρακτηριστικὲς ἀναφορὲς στοῦ μυθιστόρημα Ἡ Μετανάστις (1879-1880), στοῦ διήγημα «Ὁ Κοσμολαΐτης» (1903), καθὼς καὶ σὲ ἓνα ἄτιτλο, ἀποσπασματικὸ διήγημα ποῦ ἐντοπίστηκε στοῦ ἀρχεῖο Φαλτάιτς⁷. Ἀλλὰ καὶ ὁ Γεώργιος Βιζυηνὸς μὲ τὸ «Αἰ συνέπειαι τῆς παλαιᾶς ἱστορίας» (1884), ὅπου θεματοποιεῖ τὴν ἰσοδύναμη μὲ αὐτοκτονία σταδιακὴ αὐτοκαταστροφικὴ παραίτηση, στὴν ὁποία ὁδηγεῖ ὁ ἄγνος ἔρωτας⁸.

«Τέκνον γνήσιον» τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτοπροσδιορίστηκε ὁ Παπαδιαμάντης⁹, δὲ θὰ μπορούσε παρὰ νὰ υἰοθετεῖ τίς βασικὲς πτυχὲς τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας πάνω στοῦ συγκεκριμένο πρόβλημα.

Κατ' ἀρχὰς ἡ πάγια ἐκκλησιαστικὴ ἀντίληψη ὅτι οἱ ἰδέες γιὰ πράξεις σὰν τὴν αὐτοκτονία ὑποβάλλονται πειρασμικὰ ἀπὸ τὸν μισάνθρωπο διάβολο συναντᾶται στοῦ διήγημα «Ὁ Κοσμολαΐτης». Κάποιοι νέοι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα μὲ φιλομοναχικὲς τάσεις «ἀλιεύτηκαν» ἀπὸ ἓναν πρῶην ἠγούμενο γιὰ νὰ γίνουν μοναχοὶ στοῦ Ἁγίου Ὁρος. Ἐκεῖ ὁμως διαπίστωσαν πὼς ὁ μοναχικὸς βίος ἔχει πολλὲς καὶ ἀνυπέρβλητες δυσκολίες. Τοὺς κατέλαβε ἀθυμία καὶ ἐπιθυμία ἐπι-

7. Βλ. «Σελίδες ἀπὸ ἄγνωστο διήγημα τοῦ Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη. (Ἀρχεῖο Φαλτάιτς)», στοῦ Φ. Α. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ – Γ. Α. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Φύλλα Ἐσκορπισμένα. Τὰ παπαδιαματικά αὐτόγραφα. Γνωστὰ καὶ ἄγνωστα κείμενα*, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 1994, σσ. 119-125.

8. Γιὰ μιὰ συνεξέταση τῶν τριῶν διηγημάτων «Συνέπειαι τῆς παλαιᾶς ἱστορίας» τοῦ Βιζυηνοῦ, «Αὐτοκτόνος» τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ «Αὐτόχειρα» τοῦ Μητσάκη, βλ. ΓΣΙΡΙΜΩΚΟΥ ΔΙΖΥ, *Ἐσωτερικὴ Ταχύτητα*, ἐκδ. Ἄγρια, Ἀθήνα 2000, σσ. 247-263, ὅπου τὸ ἄρθρο «Τὸ φάσμα τῆς αὐτοχειρίας». [Συντομευμένη ἐκδοχὴ τοῦ ἁρθροῦ στοῦ περ. *Ἀρχαιολογία*, τχ. 100, Σεπτ. 2006, σσ. 8-14].

9. Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, *Ἄπαντα*, κριτικὴ ἐκδοσὴ Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1981-1988, [στό ἐξῆς: *Ἄπαντα*], τόμος 5ος, σ. 165.

στροφής στον κόσμο. Ένας μάλιστα από αυτούς *εις τόσην άθυμίαν έφθασεν, ώστε του υπέβαλεν ο διάβολος εις τον νούν να ριφθῆ από την «άπλωταριάν», τον ύψηλόν εξώστην του μοναστηρίου, και αυτοκτονήση...* (Άπαντα, τόμος 3ος, σ. 534). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η απόδοση αυτοβιογραφικού χαρακτήρα στο παραπάνω απόσπασμα και η άποψη ότι ο ίδιος ο συγγραφέας, στη σύντομη, κατά τη νεότητά του, επίσκεψή του στο Όρος, ήταν εκείνος που θέλησε να αυτοκτονήσει¹⁰ δέ βρίσκει κανένα έρεισμα στο συγκεκριμένο διήγημα. Στην ένδεχόμενη άπορία για το πώς διανοήθηκε ο Παπαδιαμάντης να μιλήσει για αυτοκτονία ή έστω για σκέψη αυτοκτονίας σε έναν τόσο ιερό χώρο, όπως είναι ένα άγιορείτικο μοναστήρι, η απάντηση έρχεται από την πραγματικότητα της έκκλησιαστικής ιστορίας, και ιδίως μέσα από τα άσκητικά κείμενα, όπου συναντούμε πολλές περιπτώσεις αυτοκτονίας μοναχών¹¹.

Βέβαια, δέν είναι τόσο αυθαίρετη η διαπίστωση ότι ο Παπαδιαμάντης είχε κατά καιρούς τάσεις αυτοκτονίας και ότι «δέν τις πραγματοποίησε, κυρίως γιατί ήταν αντίθετες με τη χριστιανική ήθική και τις δοξασίες της έκκλησίας»¹². Πολλά βιογραφικά και ιδιουσυγκρασιακά στοιχεία του συγγραφέα συνηγορούν για την άποψη αυτή. Ταυτόχρονα, η τραγικότητα της ζωής και η ματαιότητα των ανθρώπινων άποτελούν βασικό μοτίβο της παπαδιαμαντικής πεζογραφίας. Συνυφασμένα, βέβαια, με το ρομαντικό πνεύμα που κυριαρχούσε στην εποχή του. Άς μη λησμονούμε, όμως, ότι η αίσθηση της ματαιότητας και το σχετικό πνεύμα άθυμίας δέν είναι άγνωστα και στην έκκλησιαστική γραμματεία, από τον παλαιοδιαθηκικό Έκκλησιαστή («ματαιότης ματαιοτήτων, τα πάντα ματαιότης»¹³), μέχρι τον Άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο, ο οποίος δέ διστάζει να περιγράψει μια κατάσταση ανθρώπινης άδυναμίας του:

«Έρωτῆς πώς τα ήμέτερα. Και λίαν πικρῶς. Βασίλειον οὐκ έχω, Καισάριον οὐκ έχω, τὸν πνευματικὸν ἀδελφὸν καὶ τὸν σωματικόν. Ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, μετὰ τοῦ Δαυὶδ φθέγγομαι. Τὰ τοῦ σώματος πονηρῶς ἔχει, τὸ γῆρας ὑπὲρ κεφαλῆς, φροντίδων ἐπιπλοκαί, πραγμάτων ἐπιδρομαί, τὰ τῶν φίλων ἄπιστα, τὰ τῆς Έκκλησίας ἀποίμαντα. Ἔρρει τὰ καλά, γυμνὰ τὰ κακά, ὁ πλοῦς ἐν

10. Βλ. ΕΝΗΣ ΒΕΗ-ΣΕΦΕΡΛΗ, «Εἰσαγωγή», στο Παπαδιαμάντη Άπαντα, ἐπιμέλεια Ένης Βέη-Σεφερλή, ἐκδοτικὸς οἶκος Γιοβάνη, τόμος 1ος, σσ. κδ' -κε'.

11. Βλ. ΒΟΥΓΑΡΑΚΗ ΗΛΙΑ, ὄπ.π., σσ. 23-26.

12. Ὁπ.π., σ. κε'.

13. Έκκλησιαστής, 1,1.

νυκτί, πυρσός σὺδαμοῦ, Χριστὸς καθεύδει. Τί χρὴ παθεῖν; Μία μοι τῶν κακῶν λύσις, ὁ θάνατος. Καὶ τὰ ἐκεῖθὲν μοι φοβερά, τοῖς ἐντεῦθεν τεκμαιρομένῳ»¹⁴.

Πικρὲς στιγμὲς ἀθυμίας. Πολλὲς εἶναι οἱ αἰτίες ποὺ καθιστοῦν ἐνίοτε τὴν ψυχὴ «περίλυπον» ἀκόμα καὶ «ἕως θανάτου».

Ὡς τέτοιες στιγμὲς, μέσα ὅμως σὲ ἓνα συγκεκριμένο λογοτεχνικὸ περικείμενο, καὶ μὲ τὴ γενικότερη ἐπιφύλαξη τῆς διάκρισης συγγραφέα καὶ ἀφηγητῆ, μποροῦμε νὰ δοῦμε καὶ τὶς αὐτοκτονικὲς ἀναφορὲς τοῦ Παπαδιαμάντη στὰ «Ρόδιν' ἀκρογιάλια». Εἶναι πρῶι καὶ ὁ ἀφηγητὴς ρεμβάζει μέσα σὲ μιὰ βαρκοῦλα, ἀγναντεύοντας στὸ πλαίσιο τοῦ φωτισμένου παραθυριοῦ τῆς τὴν ἐρατεινὴ ἐκείνη μορφῆ, τὸ ἀντικείμενο τοῦ κρυφοῦ καὶ ἀνανταπόδοτου ἔρωτα. Εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ διηγήματος, στὸ ὁποῖο ὁ Παπαδιαμάντης ἔδωσε τὸν ὑπότιτλο «Κοινωνικὸν μυθιστόρημα». Ἕνας πρόλογος μετέωρος, χωρὶς φανερὴ σχέση μὲ τὸ ὑπόλοιπο μέρος τοῦ πεζογραφήματος, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον. Ἡ σχέση ὅμως εἶναι βαθύτερη. Ὁ πρόλογος εἶναι τὸ ρομαντικὸ πλαίσιο. Τὸ διήγημα εἶναι ἡ διάρρηξη τοῦ πλαισίου, ἡ σταδιακὴ ἄρνηση τοῦ ρομαντισμοῦ. Εἶναι ἡ ἀποδόμησις τῆς ρομαντικῆς ἐκδοχῆς τῆς ζωῆς, μὲ ὅλα τὰ συμπαρομαρτοῦντα τῆς –μαζὶ καὶ τὴν αὐτοκτονία.

Στὸν πρόλογο, ἡ θεσπέσια μορφὴ τῆς κόρης εἶναι ἡ πρόξενος κρυφῆς πληγῆς, πληγῆς ποὺ μοιλονότι «καίουσα» ἦταν λίαν προσφιλῆς. Ἐκεῖ, λοιπόν, ἡ κρυφὴ αὐτὴ πληγὴ παράγει ρομαντικὰ ἐπιφωνήματα καὶ ἀνάλογους στίχους:

Ἴδου, στρέφει τὸ ἀγλαὸν πρόσωπον πρὸς τὰ ἔξω. Βλέπει πρὸς τὸ μέρος μου. Καὶ τί βλέπει; Θάλασσαν, σκότος, ἄβυσσον. ὦ, νὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποπτεύσῃ ὅτι ὑπάρχει ἐν μαῦρον σημάδι ἐδῶ· μία βαρκοῦλα, καὶ στὴν βαρκοῦλα μέσα, τί; Ἐν σπάρραγμα τοῦ πόνου, ράκος ἀνθρώπινον.

Ἴδου, μειδιᾷ· ὦ κάλλος, ὦ μορφῆ, ὦ ὀπτασία!... Εἶδα τὰ δοντάκια τῆς νὰ λάμπουν, τὰ χεῖλη τῆς νὰ λουλουδίξουν, τὰ μάγουλά τῆς νὰ μηλολοθοῦν... Καὶ τώρα, γελᾷ, μόνῃ τῆς· ὦ μέλος, ὦ ἄνθος, ὦ ἄστρον ἐπίγειον!...

*Τὸ σῶμ' αὐτὸ τὸ αἰθέριο στὴ γῆ νὰ μὴ λυγίσῃ
Καὶ τὸ χαμόγελο ποτὲ στὰ χεῖλη νὰ μὴ σβήσῃ.
Νὰ μὴ φανῇ τὸ κάλλος σου πὼς εἶν' ἀπὸ τὸ χῶμα.
ὦ, χαῖρε, τοῦ θανάτου, ποῦ μ' ἐπότισες τὸ πόμα.*

(ἝΑπαντα, τόμος 4ος, σσ. 223-224).

14. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Ἐπιστολαί, 80, 1-3 (ἐπιστολὴ πρὸς Φιλάγριον).

Ἡ ρομαντική αὐτὴ ἀφετηρία χρωματίζει τὴ συνέχεια τοῦ διηγήματος, μὲ μιάν, ὅμως, σταδιακὴ ἀποκλιμάκωση, ὡς πρὸς τὴν ἔνταση τῶν ρομαντικῶν ἐκδηλώσεων. Στὴν πορεία αὐτὴ περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἰδέα τῆς αὐτοκτονίας. Ὁ ἀφηγητὴς βρίσκεται μέσα σὲ μιὰ βάρκα καὶ πάλι. Τώρα ξέρουμε ἀρκετὰ πράγματα. Ἡ βάρκα εἶναι ξένη, παρμένη σχεδὸν αὐθαίρετα, καὶ ὁ ἥρωας μόνος του μέσα σὲ αὐτὴ, οὐσιαστικὰ χωρὶς τροφὴ καὶ νερό, ἐπιδιώκει τὴν ἀπομόνωσή του ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τὴν ὑπαρξιακὴ ἀναμέτρηση μὲ τὸν ἑαυτό του.

Μόνος· μόνος μὲ τοὺς λογισμούς μου, εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ κύματος, εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς τρικυμίας. Ὅταν ἔχη τις πληγὴν, βαθεῖαν, κρυφὴν, εἰς τὴν θάλασσαν πρέπει νὰ πλέῃ, μόνος, ὀλομόναχος.

Μεγαλύτεραν εὐτυχίαν δὲν εἶχα γευθῆ. Ἦμην τότε, ὡς ἔγγιστα, τριακοντούτης, καὶ πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχον ἀρχίσει ν' ἀπογοητεύωμαι ἀπὸ τὴν ζωὴν! (Ἄπαντα, τόμος 4ος, σ. 231).

Ἡ βάρκα κάποια στιγμή μπάξει νερά. Ἡ προσπάθεια ἀντλησῆς τους ἀποδεικνύεται ἀτελέσφορη. Ὁ ἥρωας ὡστόσο δὲ δείχνει νὰ ταράσσεται:

...Τὸ νερὸν ὑψώνεται ὀλονέν. Μέσον δὲν εἶχα νὰ τὸ ἐκκενώσω, καὶ μόνον μὲ τις χοῦφτες, ἂν ἠμποροῦσα. Εἰς τὴν προσπάθειάν μου ὅπως πλατύνω τὸ στόμιον τοῦ φλασκίου, τὸ ὁποῖον μοῦ εἶχε δώσει ὁ ἀφελὴς Κώστας –τὸ νερὸν πού εἶχε μέσα εἶχε βράσει ἤδη εἰς τὴν φλόγα τοῦ ἡλίου καὶ ἦτο ἄχρηστον πρὸς πόσιν– τὸ φλασκι ἐρραγίσθη κ' ἐτρέπησε, κ' ἔγινε σχεδὸν καὶ δι' ἀντλησιν ἀνωφελές. Ἀπέχω ἴσον διάστημα ἀπὸ ἕκαστον τῶν τριῶν νησιῶν, τὰ ὁποῖα φράττουν τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, καὶ ἀπὸ τὸν κάβον τὸν δυτικομεσημβρινόν. Ἄς γίνῃ ὅ,τι γίνῃ. Πιθανὸν νὰ βουλιάξῃ ἡ βάρκα, κ' ἐγὼ μαζί. Ἐὰν δὲν ἠμπορέσω νὰ σωθῶ κολυμβῶν, θ' αὐτοκτονήσω ἀκουσίως. Καὶ θὰ εἶναι εὐκταία ἀπαλλαγὴ, χωρὶς εὐθύνην καὶ χωρὶς κόλασιν. Ἄς ταχύνω τὴν κωπηλασίαν, διὰ νὰ μὴ μοῦ μείνῃ ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἀκουσίου τῆς αὐτοκτονίας. Ἄς καθίσω σὰ κάρα, ὅπως λέγουν οἱ ναυτικοί. Λυποῦμαι τὴν ζωὴν ἄρα γε;..

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἶχα ἀρρωστήσει βαριά, τὸν παλαιὸν καιρὸν, ὅταν ἦμην πολὺ νέος, καὶ τέλος εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἀνάρρωσις. Ὡς ἐν ὄνειρῳ καὶ ἐν ἐρηγήρῳσει, ἔλεγα μέσα μου: «Νὰ κάμῃ τις τὸν μισὸν δρόμον καὶ νὰ γυρίσῃ πίσω, εἰς μιάν πορείαν ἀφευκτον; Δὲν θὰ εἶναι κόπος διπλάσιος, ἀφοῦ μέλλει ἐξ ἄπαντος νὰ τὸν ξανακάμῃ;...» (Ἄπαντα, τόμος 4ος, σσ. 234-235).

Ἡ ἀκούσια αὐτοκτονία. Μιὰ λύση βολικὴ γιὰ ἕναν πιστό. Εὐκταία ἀπαλλαγὴ γιὰ τὸν ἀπογοητευμένο ἀπὸ τὴ ζωὴ, χωρὶς, ὡστόσο τὰ φοβερὰ ἐπίχειρα

τῆς πράξης. Ὅμως, οἱ πνευματικὲς θεσμίσεις εἶναι πολὺ πιὸ πολὺπλοκες ἀπὸ τὶς νομικὲς. Πόσο εὐλικρινὲς εἶναι αὐτὸ τὸ «ἀκουσίως»; Ἔσ ταχύνω τὴν κωπηλασίαν, διὰ νὰ μὴ μοῦ μείνῃ ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἀκουσίου τῆς αὐτοκτονίας. Ἔσ καθίσω στὰ κάργα, ὅπως λέγουν οἱ ναυτικοί. Ἡ ἐπιτάχυνση αὐτή, ὅμως, εἶναι πράγματι προσπάθεια ἀπόδειξης τοῦ «ἀκουσίως»; Μήπως ὀφείλεται τελικὰ σὲ δειλίασμα μπροστὰ στὸ θάνατο; Μήπως λυπᾶται ὄντως τῆ ζωῆ; Αὐτὸς ποὺ θὰ ἐπιθυμοῦσε ἀπὸ μικρὸς νὰ ἔχει φτάσει στὸ τέλος τῆς; Αὐτὸς ποὺ ἔχει τεθεῖ ἐκτὸς νόμου, ἐκτὸς τῶν κοινῶν ἀνθρωπίνων συνηθειῶν καὶ τοῦ πρέποντος, ποὺ ἔχει πεισθεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ φανεῖ χρῆσιμος στὴν οἰκογένειά του; Γιατί ταχύνει τὴν κωπηλασίαν; Ἔχει νόημα νὰ ἀναβάλλει τὴν ὀριστικὴ ἀναχώρησή του; Οἱ δικοὶ του θὰ ἔχουν ἤδη ἀνησυχήσει, θὰ ἔχουν ἀρχίσει νὰ σχηματίζουν τὴν ἰδέα τῆς συμφορᾶς.

Δὲν θὰ εἶναι κόπος, ματαιότης, κρίμα, ἀφοῦ ἔχουν ἀρχίσει ἤδη νὰ συνηθίζουν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ χωρισμοῦ, νὰ μὲ ἰδοῦν νὰ γυρίσω ἔξαφνα πίσω;... ἴσως, διὰ νὰ μὲ χάσουν πάλιν μετ' οὐ πολὺ, καὶ πλέον διὰ πάντοτε; Δὲν θὰ εἶναι καλῦτερον τώρα, παρὰ ἀργότερα εἰς τὸ μέλλον;

ἜΩ Θεέ μου, δός μου φώτισιν!... (Ἄπαντα, τόμος 4ος, σ. 235).

Τὸ μεγαλύτερο, τελικῶς, πρόβλημα γιὰ τὸν ἥρωά μας δὲν εἶναι ἡ ἀπογοήτευση ἀπὸ τὴ ζωῆ, ἀλλὰ ἡ ἀδυναμία του νὰ λύσει τὸ αἰνίγμα τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του. Στὴν πειρασμικὴ στιγμὴ τοῦ σκοτασμοῦ ἢ ἐπὶ κλίση τῆς θείας φώτισης ἔρχεται αὐτομάτως. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὡς μιὰ ἀντίδραση ὑπαγορευμένη ἀπὸ τὴ συνήθεια. Ὅμως ἂς μὴν ὑποτιμοῦμε τέτοιες αὐτόματες ἀντιδράσεις. Σὲ μεταίχμακὲς περιστάσεις ὀριακῶν ὑπαρξιακῶν ἀκροβατισμῶν ἢ μητρικὴ φωνὴ τῆς παράδοσης ἔρχεται νὰ δώσει φιλόφωτη ἀρωγὴ, ἐνάντια στὴν ἐπήρεια τοῦ μισάνθρωπου πειρασμοῦ. (Τὸ ἴδιο δὲν συνέβη καὶ μὲ τὸν Γιωργὴ στὸν «Ἐρωτα-Ἡρωα», ποὺ θυμῆθηκε ἀκαριαῖα τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ», ὅπου τοῦ τὸ εἶχε μάθει, ὅταν ἦτο μικρὸς, ἢ μήτηρ του, καὶ αὐτὸς ἔκτοτε τὸ εἶχε ξεχάσει; (Ἄπαντα, τόμος 3ος, σ. 182). Ὁ ἥρωάς μας, ἂν καὶ ἐξαντλημένος ἀπὸ τὴν κούραση καὶ τὴν ἔλλειψη τροφῆς καὶ νεροῦ, ξαναβρίσκει ἐπαφὴ μὲ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Ἀποφασίζει νὰ κολυμπήσει.

Αἴφνης ἠλεκτρίσθη, καὶ ἀνετινάχθη. Ἐκάθισα πάλιν στὰ κάργα, καὶ ἄλα, ἄλα τὸ κουπί! Ποῦ ἦτο ἡ δύναμις; Ἐκωπηλάτησα ἐπ' ὀλίγα λεπτὰ τῆς ὥρας συντόμως... Ἰδρῶσα. Ἀπεμακρύνθη πολὺ, γιὰλό – γιὰλό, ἀπὸ τὸν κάβον τοῦ λιμένος, παραπλέον τὴν ἔρημον ἀκτὴν... Εἶχα μεγάλην κούρασιν. Τέλος, καὶ αὐτὸ ἦτο ὁ με-

γαλύτερος παραλογισμός, τὸν ὁποῖον ἔπραξα ἀπὸ τὸ πρῶτὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, αἴφνης ἀπεφάσισα νὰ πέσω εἰς τὴν θάλασσαν νὰ κολυμβήσω. Ἰδέαν περὶ αὐτοκτονίας δὲν εἶχα πλέον. Εἶπα, ἄς κάμω τέλος ἐν λουτρόν, ἂν καὶ προέβη ἤδη τὸ φθινόπωρον, καὶ πρέπει νὰ εἶναι κρύα ἢ θάλασσα. Ἐγυμνώθην κ' ἐπήδησα εἰς τὰ κύματα. Ἀφοῦ ἐπ' ὀλίγον ἐκολύμβησα, ἠσθάνθην τόσῃν νάρκην ὥστε δὲν εἶχα πλέον δύναμιν νὰ ἀνέλθω εἰς τὴν βάρκαν, νὰ ἐνδυθῶ, καὶ νὰ σωφρονήσω. Εἶπα: «Ἄς κάμω τ' ἀνάσκελα!» κ' ἔκαμα ὅπως ὅταν ἦμεθα παιδιὰ, ὁπότε, δραπετεύοντες ἀπὸ τὸ σχολεῖον, ἐκολυμβούσαμεν διαρκῶς ὁκτῶ ἢ δέκα φορὰς τὴν ἡμέραν... Καθὼς ἤμην πλαγιασμένος, ἐλαφρὸς εἰς τὸ κῦμα, τί ἔπαθα; Ἀπεκοιμήθην τάχα; Ἐξαπλωμένος εἰς τὰ μαλακά, εἰς τὰ πούπουλα, ἠσθανόμην ἀπόλασιν καὶ τρυφὴν Συβαρίτου. Ρόδον διπλωμένον δὲν ὑπῆρχεν ὑπὸ τὴν ράχιν μου, κ' αἱ εὐωδίαὶ ὄλαι τῶν ρόδων τῆς ἀκρογιαλιάς, τῶν κήπων, τῆς ἀμφιλύκης καὶ τῆς αὐγῆς, ἤρχοντο εἰς τὰς αἰσθήσεις μου καὶ μ' ἐμέθυσκον. Ὅλη ἡ αἴσθησις, ἡ συνείδησις κ' ἡ ὑπαρξις μου εἶχον μεταβληθῆ εἰς μίαν ἀπόλασιν ἀπειροῦ εὐωδίας. (Ἄπαντα, τόμος 4ος, σ. 237).

Ἡ ζωὴ ἔχει ξαναβρεῖ νόημα, ὄχι μέσα ἀπὸ ιδέες καὶ ἀναπαραστάσεις, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τὴ σωματικὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν πραγματικότητά τῆς θάλασσας. Τὸ διήγημα συνεχίζεται μὲ πολλαπλὲς ἀναφορὰς στὶς ὑλικὲς συνιστώσες τῆς ζωῆς: ἡ θαλπωρὴ τῆς ἀνθρακιᾶς, ἡ φλάσκα μὲ τὸ κρασί, ὁ ψητὸς πετεινὸς καὶ τὰ ἄλλα ἐδέσματα τοῦ νυχτερινοῦ συμποσίου στὸ παραθαλάσσιο ἄντρο τοῦ σημαδιακοῦ καὶ ἀταίριαστοῦ, ἀλλὰ λίαν ἀγαπητοῦ φίλου Σταμάτη, ὅλα αὐτὰ ὡς ἀντίδοτο στὸ «μελαγχολᾶν οὐ μετρίως» τοῦ ἥρωα. Καὶ μαζὶ σχοινοτενεῖς «ἐνδοδιηγητικές» ἀφηγήσεις ἱστοριῶν ποὺ ἄλλο δὲν κάνουν ἀπὸ τὸ νὰ ἀντιστρατεύονται τὸ ρομαντικὸ πλαίσιο ποὺ τέθηκε μὲ τὸν πρόλογο. Ἡ πλήρης ἐγκατάλειψη τῆς ρομαντικῆς συνθήκης ἔρχεται ὡς κατακλείδα στὸ τέλος τοῦ διηγήματος, ὅπου ὁ συγγραφέας, διὰ στόματος τοῦ ἥρωα-ἀφηγητῆ του, ἀποκηρύσσει ἀποστομωτικὰ καὶ ὀριστικὰ ὅλο τὸ ρομαντικὸ παρελθόν του. Οἱ ρομαντικοὶ στίχοι ἔχουν ξεχαστεῖ, μαζὶ καὶ ὁ αὐτοκτονικὸς ἰδεασμὸς.

Ὡστόσο, καὶ ἡ θεωρητικὴ ἀποδοκιμασία τῆς αὐτοκτονίας δὲν ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸ παπαδιαμαντικὸ ἔργο. Στὴ *Μετανάστιδα* ἡ ἀπόρριψη αὐτῆ συνδυάζεται μὲ μιὰ «φιλοσοφικὴ» συλλογιστικὴ καὶ παρατίθεται μὲ τὴ μορφὴ συμβουλευτικῆς παρέμβασης ἑνὸς γέροντα ναυτικοῦ. Ἡ Μαρίνα, ἡ κεντρικὴ ἡρωίδα τοῦ ἔργου, ἔχει χάσει τοὺς δύο γονεῖς της στὸ λοιμὸ τῆς Μασσαλίας καὶ ταξιδεύει πρὸς τὴ Σμύρνη, μέσα σὲ ἄφατη λύπη καὶ ἀπελπισία. Ὁ καλὸς πλοίαρχος καὶ ὁ γιὸς του –ὁ ὁποῖος ἔχει ἐρωτευθεῖ τὴ νέα– προσπαθοῦν νὰ τὴν ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴν καταθλιπτικὴν κατάστασιν στὴν ὁποία βρίσκεται. Ὁ πλοίαρχος βλέπο-

ντας τή μόνιμη άθυμία τής κόρης άνησυχεί για τήν ψυχική της ύγεία. Ό νοϋς του πηγαίνει καί στο ένδεχόμενο του άπονενομημένου διαβήματος, γι' αυτό καί άνοίγει σχετική συνομιλία με αυτήν.

Ήτο μεσημβρία, καί έν τῷ κοιτῶνι του πλοίαρχου εύρίσκετο ή Μαρίνα μόνη. Ό πλοίαρχος καταβάς, εύρεν αυτήν καθημένην παρὰ τήν κλίνην καί κλαίουσαν.

Ίδουσα αυτόν απέμαξε τὰ δάκρυά της.

Ό πλοίαρχος έκάθισε πλησίον αυτής.

- Διατί δέν άναβαίνεις επάνω ν' άερισθής, κόρη μου Μαρίνα;

- Θ' άναβῶ μετ' όλίγον, άπήντησεν εκείνη.

- Σε βλέπω, εκλαυσες πάλιν, είπεν ό πλοίαρχος. Δικαίωμά σου είναι, τέκνον μου, καί κανείς δέν δύναται νά σ' έμποδίση. Άλλά, δι' όνομα του Θεου, μη παραδίδου εις τήν άπελπισίαν. Σοι άρκεί ό,τι υπέφερες, καί <μη> θέλης νά υποφέρης πλειότερον.

- Καί έξαρτάται από τόν άνθρωπον νά υποφέρει ή νά μη υποφέρει; είπεν ή κόρη σκεπτική.

- Ναι, από τόν άνθρωπον έξαρτάται· διότι ν' αλλάξει τις τὰ συμβάντα δέν έμπορεί, άλλ' έμπορεί ν' αλλάξει τόν εαυτόν του.

- Πῶς γίνεται τούτο!

- Νά μη άνασκάπτη πλειότερον τó κενόν τó όποιον έσχηματίσθη έντός τής καρδιάς του, άλλά νά προσπαθῆ μάλιστα νά τó συγκαλύψη· μηδὲ νά ζητῆ νά μετρήσῃ τó βάθος του κενου τούτου, μεταχειριζόμενος τήν χεῖρά του ὡς βολίδα!

- Νά είναι άσυλλόγιστος, λοιπόν!

- Νά μη παραδίδεται εις τήν σκέψιν, εις τήν θλίψιν, εις τήν μελαγχολίαν. Τί θά έγίνετο ή ανθρωπότης, αν εκαστος κατεβάλλετο υπό τής πρώτης συμφορας, ήτις τῷ επέρχεται; Ήθελεν είναι ήδη μηδενισμένη προ αιώνων, καί ουδέν θά υπήρχεν. Άλλ' ή ανθρωπότης είναι τóσον ισχυρά, ὡστε τóσαυται απ' αιώνων καταστροφαι δέν ήδυνήθησαν ουδὲ θά δυνηθῶσι νά τήν καταβάλωσιν. Αν τὰ άτομα άποθνήσκουσιν, άποθνήσκουσιν υποχωροῦντα εις τόν νόμον τής φύσεως, άλλ' ή ανθρωπότης όφείλει νά μείνη. Επανίστανται όμως κατά του νόμου τής φύσεως καί ουδέν συντελοῦσιν εις τής ανθρωπότητος τόν προορισμόν οί άφρονες εκείνοι, οίτινες άποθνήσκουσιν άμέσως εξ ήθικῶν αιτίων. Διότι αν πάντες τούς έμμοῦντο, ή φύσις, άδυνατοῦσα πλέον νά θανατώσῃ, θά ήδυνάτει ὡσαύτως καί νά γεννήσῃ. Επομένως, όσοι αυτοκτονοῦσιν οὔτως, αντιστρατεύονται εις αυτό τó θέλημα του Θεου.

Ή Μαρίνα παρετήρει τόν πλοίαρχον κατά πρόσωπον καί άτενῶς άκούουσα ταῦτα. Ό αρχαϊκός οὔτος ναύτης ήτο λοιπόν πεπαιδευμένος, ήτο φιλόσοφος; (Άπαντα, τόμος 1ος, σσ. 40 41).

Ὁ λόγος τοῦ «ἀρχαῖοῦ πλοιάρχου» ἀποτελεῖ μιὰ συνοπτικὴ φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ πραγματεία γιὰ τὴν αὐτοκτονία. Ἔχει ἰδιαίτερη σημασία τὸ γεγονός ὅτι τῆ «δίδαχῃ» αὐτὴ τὴν ἀναθέτει ὁ Παπαδιαμάντης στὸν συγκεκριμένον ἥρωα τοῦ μυθιστορήματός του, ἕναν ἥρωα ποὺ συγκεντρώνει μόνο θετικὰ χαρακτηριστικὰ στὸ ὅλο ἔργο¹⁵. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτὸν τὸν σοφὸ γέροντα, ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀντιστέκεται στὴν ἀπελπισία. Ἡ ὑποταγὴ σ' αὐτὴν ὀδηγεῖ στὴν ψυχικὴ ἀλλὰ καὶ τὴ σωματικὴ ἐξόντωση, δηλαδὴ στὴν αὐτοκτονία. Μιὰ τέτοια στάση ὅμως εἶναι ἀπαράδεκτη γιὰ δύο λόγους, ἕναν ἀνθρωπολογικὸ καὶ ἕναν θεολογικὸ. Ἀπὸ ἀνθρωπολογικῆς σκοπιᾶς ἡ αὐτοπαραιτήση καὶ ἡ αὐτοεγκατάλειψη ἀντιτίθενται στὸν φυσικὸ νόμο ποὺ διέπει τὴν ὕπαρξη καὶ τὴ διαίωσιση τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ αὐτοκτονία –ἢ ἡ αὐτοπαραιτήση, ποὺ ὀδηγεῖ στὸ θάνατο, αὐτοκτονία ἐπομένως καὶ αὐτὴ– εἶναι πράξη ἀνορθολογικῆ. Ὁ παπαδιαμαντικὸς πλοιάρχος ἐπιστρατεύει ἐδῶ μιὰ συλλογιστικὴ ποὺ θυμίζει τὴν καντιανὴ ἠθικὴ: *Τί θὰ ἐγένετο ἡ ἀνθρωπότης, ἂν ἕκαστος κατεβάλλετο ὑπὸ τῆς πρώτης συμφορᾶς, ἥτις τῷ ἐπέρχεται; Ἦθελεν εἶναι ἤδη μηδενισμένη πρὸ αἰώνων, καὶ οὐδὲν θὰ ὑπῆρχεν.* Ἡ αὐτοκτονία, ἀκόμη κι ἂν ἀνάγεται σὲ ἠθικὰ αἷτια, εἶναι στὴν οὐσία ἀνήθικη, ἀφοῦ παραβιάζει ἕναν «γνώμονα» παγκόσμιας συμπεριφορᾶς, ἀλλὰ ἀντιβαίνει καὶ στὴν λογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα τῆς ἐπιβίωσης τῆς ἀνθρωπότητος. Γι' αὐτὸ ὅσοι ἀποθνήσκουσιν ἀμέσως (ὅσοι πεθαίνουν χωρὶς τὴν παρέμβαση ἄλλου, δηλαδὴ ὅσοι αὐτοκτονοῦν) ἐξ ἠθικῶν αἰτίων χαρακτηρίζονται ἄφρονες. Ὅμως ὁ μικρὸς ρητορικὸς λόγος τοῦ ναυτικοῦ κατακλείεται καὶ μὲ ἕνα θεολογικὸ ἐπιχείρημα: ὅσοι αὐτοκτονοῦσιν οὕτως, ἀντιστρατεύονται εἰς αὐτὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπιλογικὴ αὐτὴ θεολογικὴ χαρακτῆρα ἀπόφανση ἔρχεται ὡς συμπέρασμα τῆς προηγούμενης συλλογιστικῆς πορείας, συνδυάζοντας ἔτσι τὸ φυσικὸ δίκαιο μὲ τὴ μεταφυσικὴ.

Στὴ μικρὴ αὐτὴ πραγματεία περὶ αὐτοκτονίας ὑπάρχει τὸ πρῶτο σκέλος τῆς συνήθους ἐκκλησιαστικῆς θέσης, ἡ ἀνάδειξη δηλαδὴ τοῦ ἀμαρτήματος, ἀπουσιάζει ὅμως ἡ ρητὴ καταδίκη τοῦ αὐτόχειρα. Ὡς πρὸς τοὺς αὐτόχειρες, ἡ παπαδιαμαντικὴ κρίση, μέσα ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ πλοιάρχου Βίλλιου, περιορίζεται σὲ

15. Τὸν ψυχαναλυτικὴς προέλευσης ἀρνητικὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ πλοιάρχου ἀπὸ τὸν Γκὺ (Μισέλ) Σωνιὲ ἀνατρέπει ἀποστομωτικὰ ὁ Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος. Βλ. ΣΤΑΥΡΟΥ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗ – Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ (ἐπιμ.), *Ὁ μυθιστοριογράφος Παπαδιαμάντης. Συναγωγὴ κριτικῶν κειμένων*, ἐκδ. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 2003, σσ. 85-128 (τὸ ἄρθρο τοῦ Σωνιὲ μὲ τίτλο «Ἡ Μετανάστis, ἢ τὸ προσχέδιο τοῦ μύθου») καὶ 129-150 (τὸ ἄρθρο τοῦ Τριανταφυλλόπουλου μὲ τίτλο: «Συγκολλώντας τὸ κρανίον τοῦ Πιλντιάου. Ἐλεγχος μελέτης τοῦ Γκὺ Σωνιὲ γιὰ τὴ Μετανάστis»).

έναν και μόνο χαρακτηρισμό: *ἄφρονες*. Οὔτε «φονεῖς τοῦ ἑαυτοῦ των», οὔτε «ἀμετανόητοι», οὔτε κανέναν ἄλλον βαρὺς χαρακτηρισμὸς ποὺ νὰ συνεπάγεται ἄφρευκτη καταδίκη. Βέβαια, «ἄφρων» χαρακτηρίζεται ὁ πλούσιος τοῦ Εὐαγγελίου. Στὴν περίπτωσή του ἡ «ἀφροσύνη» του εἶναι ὄντως, ὅπως μᾶς διδάσκει ἡ σχετικὴ περικοπή¹⁶, ὀριστικὰ καταδικαστικὴ. Ἄφρων, ὁμως, εἶναι καὶ αὐτὸς ποὺ ἀδυνατεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴ λογικὴ του, «τὰς φρένας του», ὥστε νὰ σταθμίσῃ σωστὰ τὶς συνέπειες τῶν πράξεών του, χωρὶς αὐτὸ νὰ συνεπάγεται ὀριστικὴ καταδίκη. Σὲ ἕνα τροπᾶριο τοῦ κανόνα ἀπὸ τὴν ἀκολουθία ποὺ συνέθεσε ὁ Παπαδιαμάντης γιὰ τὸν ἅγιο Ἀντίπα, ἐπίσκοπο Περγάμου, γράφει:

Ἡμᾶρομεν ἅπαντες, τοῦ Χριστοῦ τὰς ἐντολάς, οἱ παραβάντες ἄφρονες, καὶ προστρέχοντες πίστει σκέπη τῇ σῇ, βοῶμέν σοι· Πρόσβευε, τοῦ σωθῆναι παμμάκαρο τὰς ψυχὰς ἡμῶν. (Ἄπαντα, τόμος 5ος, σ. 60).

Παρόμοια καὶ στὸν «Κανὸνα ἱκετήριον πρὸς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, τὴν Γοργοεπήκοον».

Ἄφρων ὢν κατεσκήνωσα, ὅπου αἱ σκηναὶ Ἰδουμαίων Πάναγνε, καὶ Μωᾶβ καὶ οἱ Ἀγαρηνοί· σὺ δ' ἐν τόπῳ χλόης με ἐπίστρεψον. (Ἄπαντα, τόμος 5ος, σ. 44).

Ὁ ἄφρων, τέλος, ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ πολὺ κοντὰ στὸν ἔκφρονα ἢ τὸν «ἐκφρενή» τῆς κανονιστικῆς διάταξης τοῦ Τιμοθέου, εἶναι πῶς κοντὰ καὶ στὴν «κατ' οἰκονομίαν» ἀντιμετώπιση, τὴ φιλόνητροπὴ συμπάθεια. Ἡ παπαδιαμαντικὴ ἐκδοχὴ γιὰ τὸ «ἄφρονες» περνάει καὶ ἀπὸ τὶς τρεῖς αὐτὲς σημασιολογικὲς ἀποχρώσεις, μὲ μιὰν εὐδιάκριτὴ ἀπόκλιση πρὸς τὴν τελευταία, ὅπως θὰ φανεῖ καὶ ἀπὸ τὶς ἀναφορὲς στὸ θέμα μέσα στὸ ὑπόλοιπο ἔργο του.

Τὸ 1902 ὁ Παπαδιαμάντης δημοσιεύει τὸ διήγημα «Τὸ νησι τῆς Οὐρανίτσας». Ἡ Οὐρανίτσα, κόρη εὐαίσθητη καὶ ἄμεμπτη ἠθικά, εἶναι ἀρραβωνιασμένη μὲ ἕναν νέο ναυτικὸ τοῦ νησιοῦ τῆς. Ἡ ὄλη παρουσίαση τῆς κόρης δείχνει τὰ θετικὰ αἰσθήματα τοῦ συγγραφέα πρὸς αὐτήν. Ὁ ὑποκορισμὸς τοῦ ὀνόματος, τὸ γεγονός ὅτι ἦταν παιδί ἀπὸ τὸν πρῶτο γάμο τῆς μητέρας τῆς, ἡ ὑπάκουη καὶ ἀθῶα φύση τῆς στοιχειοθετοῦν τὴ συμπάθεια πρὸς αὐτήν. Κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς μακρῆς ἀπουσίας σὲ ναυτικὸ ταξίδι τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ τῆς, ἡ

16. Λουκ. 12, 16-21.

Οὐρανίτσα διαμένει μαζί με τὴν πεθερά της, γιὰ νὰ τῆς κάνει παρέα, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐλαφρύνει τὴν πολυπληθῆ πατρικὴ τῆς οἰκογένεια. Ὅταν ὅμως κάποια στιγμή ἀνακοινώνει στὴν πεθερά της ὅτι ὁ ἀρραβωνιαστικός πρὶν φύγει κατὰ-φερε σὲ μιὰ στιγμή ἀδυναμίας της νὰ συννευρεθεῖ μαζί της καὶ ὅτι ἀπὸ τὴ συνέντευξη αὐτὴ ἔμεινε ἐγκυος, ἐκείνη θεωρεῖ ὅτι τὸ παιδί δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τοῦ γιοῦ της καὶ τὴν κατηγορεῖ γιὰ παράνομη σχέση. Ἡ σκληρὴ καὶ ἄδικη αὐτὴ στάση τῆς πεθερᾶς ὀδηγεῖ τὴν Οὐρανίτσα στὴν αὐτοκτονία.

– Ψέματα λές! εἶπεν ἀγρία ἡ Μπερνίτσα. Εἶσαι σὲ τέτοια θέση πού δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἶναι ἀπ’ τὸν καιρὸ πού λείπει ὁ γυιός μου... Μὲ κανέναν ἄλλονε!...

Ὁ λόγος αὐτὸς τῆς πεθερᾶς ἦτον μαχαίρι δίκικο, ἦτον ἀστροπελέκι, ἦτον θάνατος. Ἡ Οὐρανίτσα ἄρχισε νὰ τρέμη ὅλη, ἐκοκκίνισε, κιτρίνισε, ἔπλεε στὸν ἰδρῶτα, πιάσθηκε ὁ ἀνασασμός της.

– Ἐγὼ! μπόρεσε μόνο νὰ πῆ... θὰ πιῶ φαρμάκι!...

– Νὰ ἐκειδὰ πάνω στὸ ράφι τὸ ἔχω, εἶπε σκληρὰ ἡ πεθερὰ της. Πάρε το καὶ πιέ το!...

Αὐτὸν τὸν λόγο εἶπε, καὶ τῆς γύρισε τὶς πλάτες...

Αὐτὸ ἦτον «ἓνα κ’ ἓνα», παιδάκι μου, ἐξηκολούθησεν ἡ γραῖα Φωλιώ¹⁷, ἀφοῦ εἶχε διακόψει ἐπ’ ὀλίγα λεπτά τὴν ἀφήγησιν. Τὸ πρῶν εἰπώθηκε αὐτὸς ὁ λόγος, καὶ τὸ ἀπόγευμα, κοντὰ τὸ δειλινό, ἡ Οὐρανίτσα ἡ ἀδελφὴ μου, βρέθηκε ξαπλωμένη κοντὰ στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ ἀπάνω στὸ κατώφλιο, μὲ τὰ ποδάρια κατὰ μέσα στὸ σπίτι, καὶ τὸ κεφάλι κατὰ ἔξω στὴν αὐλὴ, χλωμὴ, νεκρὴ, ἀποθαμένη.

Ἐβαλε ἡ Μπερνίτσα¹⁸ τὶς φωνές, ἔτρεξαν οἱ γειτόνισσες. Σὲ λίγο ἔφθασε καὶ ἡ μάννα μου ξεμανδύλωτη, τραβώντας τὰ μαλλιά της. Ἐτρεξα κ’ ἐγὼ, πιανόμενη ἀπ’ τὴν φουστὰνα τῆς μητέρας μου, ὀχτὼ χρονῶν κορίτσι, κλαίοντας, χωρὶς ν’ ἀγροικῶ καὶ νὰ νοιώθω τὸ γιατί.

Τὴν ἐσαβάνωσαν, τὴν ἐκλαψαν σιγανά, χωρὶς μοιρολόγια. Ἡ Μπερνίτσα «ἔπιασε τὴ χάσα»¹⁹. Δὲν τῆς ἐβάστα ἡ καρδιά – δὲν κοποῦσε νὰ πῆ τὴν ἀλήθεια τῆς μητέρας μου.

Ἦστερα, ἔπρεπε νὰ τὴν θάψουν, πρὶν βασιλέψη ὁ ἥλιος. Ἐκείνον τὸν καιρὸ, δὲν εἶχαμε δημάρχους, εἶχαμε δημογερόντους τοῦ χωριοῦ, πρωτόγερους. Κι ὁ πρωτόγερος τοῦ χωριοῦ, ὁ κύρ Ἀναγνώστης, ἓνας ἄνθρωπος ὅλο μὲ συννεφιασμένο μέ-

17. Εἶναι ἡ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὴ τῆς Οὐρανίτσας, ἡ ὁποία καὶ διηγεῖται τὴν ἱστορία στὸν ἐξωτερικὸ ἀφηγητὴ τοῦ διηγήματος.

18. Μπερνίτσα εἶναι τὸ ὄνομα τῆς πεθερᾶς.

19. Ἐπιασε τὴ χάσα: ἔχασε τὴ μιλιὰ της, σιωποῦσε.

τωπο και ζαρωμένα φρύδια, δέν ήθελε νά δώση ἄδεια νά θάψουν τήν φαρμακομένη στόν ἅγιον τόν τόπο, στή Μνημούρια, ἐκεῖ πού ἔθαφταν τοὺς χριστιανούς. Κι ὁ παπᾶς τῆς ἐκκλησιᾶς, σύμφωνος, δέν ήθέλησε νά τῆς διαβάση, τῆς φτωχῆς, οὔτε ἕνα τρισάγιο. Καθὼς μοῦ εἶπε ὕστερα ὁ πνευματικός, εἶχαν δίκιο, γιά νά μὴ δίνεται κακὸ παράδειγμα. Ἔπειτα ή ἀδερφή μου ἦτον ή πρώτη ψυχή, ὕστερα ἀπὸ ἀμνημόνευτα χρόνια, πού σκοτώθηκε μοναχή της. Ἄλλοτε δέν εἶχε ξαναγίνῃ αὐτὸ στόν τόπο μας.

Μερικοὶ ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι δέν ἔπρεπε νά ταφῆ ἐπάνω στόν τόπο, μὴ τυχόν βροκολακιάση κ' ἔρθῃ πίσω – ἐπειδὴ ὁ βροκόλακας μόνον ἀρμυρὰ νερὰ δέν μπορεῖ νά περάση. Βλέπεις ἐκεῖνα τὰ νησάκια, πού εἶν' ἕνα καμάρι, ἕνα στολίδι, ἐμπρὸς στοῦ λιμάνι μας; Κοίταξ' ἐκεῖνο τὸ νησί, πού τὸ λένε Μαραγκό! Ἔτσι τὸ ἔλεγαν ἀπ' ἀρχῆς, ἔτσι ἄρχισαν πάλι νά τὸ λένε και τώρα. Μὰ ἕνα καιρὸ τὸ εἶχαν ὀνοματίσει ἀπ' τὸ ὄνομα τῆς ἀδερφῆς μου. (ἜΑπαντα, τόμος 3ος, σ. 385 386).

Ἄξιζει κατ' ἀρχὰς νά παρατηρήσουμε ὅτι μετὰ τὸν δραματικό, ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ σύντομο διάλογο τῶν δύο γυναικῶν δέν ἀκολουθεῖ ή περιγραφή τῆς αὐτοκτονικῆς πράξης, δὲ γίνεται καμία προσπάθεια ψυχογραφικῆς ἀπόδοσης τῆς κατάστασης στήν ὁποία βρέθηκε ή κόρη, δέν γίνεται κανένας λόγος γιά τὸ τί συνέβῃ ἀνάμεσα στοῦ πρῶι και στοῦ ἀπόγευμα τῆς μοιραίας μέρας. Τὸ ἀφηγηματικό αὐτὸ διάστημα καλύπτεται μὲ τήν τεχνική πού στήν ἀφηγηματολογία λέγεται «παράλειψη» (paralipsis). Σύμφωνα μὲ τὸν Genette, στήν παράλειψη «ή ἀφήγηση λέει λιγότερα ἀπ' αὐτὰ πού ξέρει, ἀλλὰ συχνὰ γνωστοποιεῖ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ πού λέει»²⁰. Στήν προκειμένη περίπτωση, ή «παράλειψη» ἀναπληρώνεται μὲ τήν περιγραφή τῆς εἰκόνας τῆς αὐτοχειρισμένης κόρης. Ὅπως και στήν ἀρχαία τραγωδία: ή παράσταση τῆς φονικῆς ή αὐτοκτονικῆς πράξης παραλείπεται και παρουσιάζεται μόνο τὸ ἀποτέλεσμά της. Ἐδῶ, ὡστόσο, ὁ συγγραφέας μοιάζει νά ἐνδιαφέρεται ὄχι γιά τὸ γεγονός αὐτὸ καθαυτὸ τῆς αὐτοκτονίας, ὅσο γιά τήν ἀντίδραση τοῦ κοινοῦ τῆς μικρῆς νησιωτικῆς πολιχνῆς. Ἡ ἀντίδραση φέρει τὰ τυπικὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς κλειστῆς, προβιομηχανικῆς κοινωνίας. Ἡ θρησκευτικὴ παράδοση, ἀνάμικτη μὲ φοβικὲς δεισιδαιμονικὲς προκαταλήψεις (βροκολακίασμα τοῦ αὐτοκτόνου) προσδιορίζει τή στάση τῆς κοινότητος ἀπέναντι στή νεκρή. Ἡ κοσμικὴ ἀρχή (πρωτόγερος) και ή ἐκκλησιαστικὴ (ιερέας) συμφωνοῦν στήν καταδικαστικὴ στάση. Ἡ Ἐκκλησία δικαιολογεῖ τήν αὐστηρότητα στοῦ θέμα αὐτὸ ἐπικαλούμενη ποιμαντικούς

20. Βλ. ΦΑΡΙΝΟΥ-ΜΑΛΑΜΑΤΑΡΗ ΓΕΩΡΓΙΑ, Ἄφηγηματικὲς Τεχνικὲς στόν Παπαδιαμάντη, 1887-1910, ἐκδ. Κέδρος, [Ἀθήνα 1987], σ. 271.

λόγους: γιὰ νὰ μὴ δίνεται κακὸ παράδειγμα. Ὁ ἐκπρόσωπος τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς, περιγραφόμενος ὡς τυπικὸ πρόσωπο ἐξουσίας, ἐφαρμόζει τὸ ἐθιμικὸ δίκαιο. Στὴν οὐσία συντονίζεται μὲ μιὰ πανάρχαιη καὶ παγκόσμια φοβικὴ ἀντίδραση ἀπέναντι στὴν αὐτοκτονία²¹. Ἡ στάση τῶν λοιπῶν κατοίκων κλιμακώνεται ἀπὸ τὴν περιέργεια ὡς τὴν ἄσπλαχνη σκληρότητα.

Ὁ γείτονάς μας, ὁ Γιαλουγγῆς, μὲ τὴν βάρκα του, καὶ μὲ τὸν σύντροφό του μαζί, τὸν Φραγκοῦλη τῆς Μπάλαινας, ἐπῆραν τὸ λείψανο ἐπάνω εἰς ἓνα πλατὺ μαδέρι, καὶ τὸ κουβάλησαν, τὸν βράχο τὸν κατήφορο, ὡς τὴν βάρκα. Ἡ μάννα μου ἔτρεχε κατόπιν, κ' ἐγὼ μαζί της. Κόσμος πολὺς, ἀπὸ περιέργεια, ἀκολούθησαν ὡς κάτω στὸ γιαλό. Μερικοὶ ἔλεγαν κι ἄσχημα λόγια.

– Σκύλα!... ψοφίμι!... (Ἐπαντα, τόμος 3ος, σ. 387).

Ἀπέναντι στὴ γενικὴ ἀποδοκιμασία καὶ ἀποστροφὴ στέκεται μόνο ἡ ἀνήμπορη γιὰ ὁποιαδήποτε ἐνέργεια μάνα καὶ ἡ μικρὴ κόρη της, ἡ Φολιώ, αὐτὴ πού τώρα διηγεῖται τὴν ἱστορία τῆς ἀδελφῆς της σπὸν ἐξωτερικὸ ἀφηγητὴ τοῦ διηγήματος. Τὴ φωνὴ καὶ τὴν ὀπτικὴ γωνία τῆς ἀδελφῆς μεταφέρει ὁ ἀφηγητῆς, μὲ τρόπο πού δείχνει τὴν ταύτιση μὲ τὴ φωνὴ αὐτὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Παπαδιαμάντη. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἀφήγηση κλείνει μὲ ἓνα εἶδος μεταθανάτιας δικαίωσης τῆς φτωχῆς Οὐρανίτσας, μιᾶς δικαίωσης πού εἶναι γιὰ τὴν Φολιώ προῖον φιλαδελφίας καὶ γιὰ τὸν συγγραφέα δεῖγμα φιλανθρωπίας.

Ἔστερ' ἀπὸ ἓνα χρόνο, μερικοὶ ψαράδες εἶχαν ἀνεβῆ στὴν ράχη τοῦ νησιοῦ, τοῦ Μαραγκοῦ, ὅπου ἀργὰ καὶ ποῦ, ἐτύχαινε νὰ πατήσῃ ἄνθρωπος. Ἦθελαν νὰ κατεβάσουν μερικὰ ξηρόκλαδα, ἢ νὰ κόψουν ὀλίγα ξύλα γιὰ ν' ἀνάψουν φωτιά κάτω στὴν ἄμμο, νὰ ψήσουν ψαράκια γιὰ νὰ κολατσίσουν. Ἐκεῖ, ἀνάμεσα στὰ χαμόκλαδα, μιὰ ἀσυνήθιστη μοσχοβολιὰ τοὺς ἤρθε.

Ἐκεῖ, στὴν ρίζα ἐνὸς βράχου, εἰς ἓνα μέρος ὅπου τὸ χῶμα ἐξεῖχε ὀλίγον, εἰς ἓνα μικρὸν ὄχθον ὡς μιάμιση ὄργονια τὸ μᾶκρος, καὶ τέσσαρες σπιθαμὲς τὸ πλάτος, ἀνθοῦσε μία ὁμορφὴ ἰτιά, γεμάτη ἀπ' ὠραῖα ἀσπροκίτρινα λουλουδάκια, ἴσια, τόσα πολλὰ καὶ φουντωτὰ κι ἄφθονα, ὥστε μποροῦσαν νὰ γεμίσουν ὡς δέκα καλάθια.

21. Γιὰ τὸν παγκόσμιο καὶ διαχρονικὸ χαρακτήρα τῆς καταδίκης τῆς αὐτοκτονίας βλ. *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, ὅπ. π., λήμμα «αὐτοκτονία» (συντάκτης Παν. Χ. Δημητρόπουλος), σσ. 495-503.

Ἐκεῖ ἦταν ὁ τάφος τῆς φτωχῆς ἀδερφῆς μου. Ἀπὸ τότε τὸ Μαραγκὸ ἄρχισαν νὰ τὸ λένε «τὸ Νησι τῆς Οὐρανίτσας». (Ἄπαντα, τόμος 3ος, σ. 387).

Ἐπάρχουν πολλῶν εἰδῶν αὐτοκτονίες. Μία κατηγορία εἶναι καὶ ἐκείνη στὴν ὁποία οἱ αὐτόχειρες, σὰν τὴν Οὐρανίτσα, ἀθῶοι καὶ ἄδολοι, πάσχοντες τὴν φιλοτιμίαν, ἀναλαμβάνουν εὐθύνες ἀπέναντι στοὺς ἄλλους πάνω ἀπὸ αὐτὲς ποὺ τοὺς ἀναλογοῦν καὶ ποὺ μποροῦν νὰ σηκώσουν. Σὰν θυσία γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς σχέσης μὲ τοὺς ἄλλους. Ἡ ἰτιά πάνω ἀπὸ τὸν τάφο τῆς «φτωχῆς» Οὐρανίτσας κι ὁ γύρω τόπος εὐωδιάζει. Ὅπως εὐωδιάζε καὶ τὸ χῶμα ὅπου ἔχυσε τὸ αἷμά του ὁ αἰπόλος ἐκεῖνος, ὁ «φτωχός» ἅγιος, γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων²², ὅπως εὐωδιάσαν καὶ τὰ λειψανα τῆς Κουμπίνας, τῆς αὐτοθυσιαστικῆς γυναίκα τοῦ Καραχμέτη. Μπορεῖ νὰ μὴν περιγράφει ὁ Παπαδιαμάντης ἰδανικὲς χριστιανικὲς κοινωνίες, περιγράφει ὅμως μιὰ κοινωνία-πλαίσιο, ἀπὸ τὴν ὁποία, μαζὶ μὲ τὰ συμπτώματα τῆς πτώσης –καὶ μέσα ἀπὸ αὐτὰ– ἐκβλαστάνουν μορφὲς σὰν τὸν φτωχὸ ἅγιο, ἢ τὸν Γιωργὴ τῆς Μπούρμπαινας ἢ τὴν γυναίκα τοῦ Καραχμέτη. Μιὰ κοινωνία, ποὺ στὴν περίπτωσή τῆς αὐτοκτόνου Οὐρανίτσας, μετὰ τὴν ἐμφάνισή τῆς θαυμαστῆς εὐωδίας, σὰν μετανιωμένη, ἀρχίζει νὰ ὀνομάζει τὸ νησι «Μαραγκός» «Νησι τῆς Οὐρανίτσας».

Παρόμοια μεταμέλεια φαίνεται νὰ δείχνει ἡ τοπικὴ κοινωνία καὶ γιὰ τὴ νεαρὴ γυναίκα ποὺ αὐτοκτονεῖ στὸ διήγημα «Οἱ Μάγισσες». Τὰ αἰσθήματα τοῦ συγγραφέα (πτωχὴ φαρμακωμένη) βαίνουν παράλληλα μὲ ἐκεῖνα τοῦ ἑορταστικοῦ ὀμίλου ποὺ, μεταβαίνοντας σὲ ἐξωκλήσι γιὰ λειτουργία, σταματᾷ στὸ σημεῖο ποὺ βρέθηκε νεκρὴ, καὶ μὲ πρῶτο τὸν κορυφαῖο τῆς συνοδίας παπα-Γιακουμὴ τὴν ἀναθυμᾶται μὲ συμπάθεια. Εἶναι σημαντικό, ἐπίσης, ὅτι σὲ ἐρώτηση ἐνορίτισσας σχετικὴ μὲ τὴ θέση τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἱερέας δὲν δίνει καμιά κατηγορηματικὴ ἀπάντησι. Ὁ διάλογος εἶναι χαρακτηριστικὸς:

– *Κ' εἶχε φαρμακωθῆ μοναχὴ τῆς, ἡ ἄμοιρη! Κάνει νὰ λέμε Θεὸς σχωρέσ' τῆνε, παπά;*

ἽΟ ἱερεὺς ἔκαμνε κίνημα ἀμηχανίας καὶ ἐνδοιασμοῦ, ὡς νὰ ἔλεγεν, “ἔτσι κ' ἔτσι”. (Ἄπαντα, τόμος 3ος, σ. 231).

ἽΟ Παπαδιαμάντης θεματοποιεῖ ἄμεσα τὴν αὐτοκτονία, καὶ μάλιστα σὲ δύο διηγήματα, τὸν «Αὐτοκτόνο» καὶ τὸ «Ἀπόλαυσις στὴ γειτονιά». Ὡστόσο, καὶ

22. «Φτωχὸς ἅγιος», Ἄπαντα, τόμος 2ος, σσ. 221-227.

στά δύο ἀποφεύγει τὴν ἄμεση θεωρητικὴ ἐπεξεργασία τοῦ θέματος, καὶ ἀφήνει τὸ πλαίσιο νὰ μιλήσει γιὰ τὴν οὐσία.

Στὸ «Ἀπόλαυσις στὴ γειτονιά», ἐνῶ κεντρικὸ θέμα φαίνεται νὰ εἶναι ἡ αὐτοκτονία ἐνὸς νέου, στὴν πραγματικότητα ἐκεῖνο ποῦ οὐσιαστικὰ περιγράφεται καὶ θεματοποιεῖται εἶναι ἡ ἀντίδραση τῆς γειτονιάς, ἡ ἀβάσταχτη ἐλαφρότητα τοῦ κοινωνικοῦ περιγυρου. Ὅλο τὸ διήγημα εἶναι τὸ ἀνοικονόμητο κουτσομπολιὸ τῆς γειτονιάς. Ἐνα δεῖγμα:

Ἐπάνω εἰς μίαν ταράτσαν ἴσαντο τὸ πρωὶ τῆς ἄλλης ἡμέρας τρεῖς νεαροὶ γυναικες, τέσσαρα ἢ πέντε κοράσια, ἡλικίας μεταξὺ πέντε καὶ δέκα ἐτῶν καὶ μία γεροντοτέρα. Ἡ ταράτσα ἔβλεπεν εἰς τινὰ γειτονικὴν αὐλήν, ἀντίκρυζε δὲ πλαγιώτερον ὀλίγον πρὸς τὴν δυτικὴν θύραν, τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν καὶ τὸ μικρὸν κωδωνοστάσιον τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ τῆς συνοικίας.

- Νά, τὸν φέροννε!

- Εἶναι κόσμος κάμποσος!

- Νὰ τὸ καπάκι· νὰ τὰ φανάρια· νὰ κι ὁ Σταυρός!

- Νὰ κ' οἱ παπάδες!

- Ποῦ εἶναι ἡ κάσα;

- ὦ, λουλούδια καὶ κακό· νά τος, νά τος!

- Ποῦ ἴναι τος, μαμά; ποῦ ἴναι τος;

Καὶ ἡ μικρὰ κοραίς ἀνετριχῆτο προσκολλημένη εἰς τὸν θριγκόν, κύπτουσα ἀπλήστως, μὲ κίνδυνον νὰ πέσῃ.

- Δὲ φαίνεται καλὰ· εἶναι κόσμος μπροστά... ὦχ! δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν παράμερα!

- Σταθῆτε, καλέ, στὴν ἄκρη!...

- Νά, τὸν πᾶνε μὲς στὴν ἐκκλησιά!...

- Καλὰ - καλὰ δὲν τὸν εἶδαμε.

- Ἐγὼ δὲν εἶδα, μαμά!...

- Νά, τὸν πᾶνε μὲς στὴν ἐκκλησιά!...

- Καλὰ - καλὰ δὲν τὸν εἶδαμε.

- Ἐγὼ δὲν εἶδα, μαμά!...

- Θὰ τὸν ἰδοῦμε τώρα ποῦ θὰ τὸν βγάλουν ἔξω! θὰ πάρουν τὸν κάτω δρόμο.

- Στὸ κάτω νεκροταφεῖο δὲ θὰ τὸν πᾶν;

- Μπορεῖ νὰ τὸν πᾶν καὶ στὸ ἄπάνω· μὰ ἀλλάζουν πάντα τὸ δρόμο...

- Κόσμος ποῦ μπαίνει μὲς στὴν ἐκκλησιά!

- Νὰ ὁ ἀδερφός του, μὲ δύο φίλους ποῦ τὸν κρατοῦν μπράτσο.

- Ποῦ ἴναι, μαμά, ποῦ ἴναι;

- Νά, τώρα πάει μέσα...

- Πᾶνε μέσα ὄλοι· καὶ δὲν εἶδαμε τὴ μάμμα του.
- Ποῦ νὰ ἰδῆς, τόσος κόσμος!
- Ἄχ! ἡ δόλια του ἡ μαννούλα!... πῶς δὲ λυπήθηκε τὰ νιάτᾳ του!...
- Ὁ πατέρας λείπει, λένε, δὲν εἶν' ἐδῶ.
- Ἡ ἔρμ' ἡ μάμμα τὰ τραβᾶ ὅλα!

Ἦκούσθη κλάψιμον παιδίου ἀνερχόμενον ἀπὸ τὸν θάλαμον διὰ τῆς θύρας πρὸς τὴν ταράτσαν.

- Ὁ γυιὸς σου κλαίει, Σταματούλα!
 - Ἄς κλάψη· ζαλίζεται νὰ τὸν σκύβω στὴν ταράτσα, καὶ δὲ θὰ ἰδῶ τίποτε.
- (Ἄπαντα, τόμος 3ος, σσ. 257 258).

Μιὰ διάχυτη εἰρωνεία ἐπιστρατεύεται γιὰ νὰ δηλώσει τὴν ἀποστροφή τοῦ συγγραφέα πρὸς τὴ νοσηρὴ περιέργεια τοῦ κοινοῦ, καὶ ἀντιστικτικὰ νὰ ἀναδείξει τὸ δράμα τοῦ νεαροῦ αὐτοκτόνου. Τὸ δράμα, πού δὲν εἶναι ἡ ἐρωτικὴ ἀπογοήτευση, ὅπως ἐπιφανειακὰ διαφαίνεται, ἀλλὰ τὸ βάσανο τοῦ κοινωνικοῦ περιγυρου. Ὁ ἀδηφάγος σχολιαστικὸς οἴστρος τῆς γειτονιάς, πού δὲν ἐξαιρεῖ οὔτε τίς πιὸ ἱερὲς πτυχὲς τοῦ δράματος.

- Θὰ τὸν θάμουν, λέει, μὲ παπάδες; Ἔδωκε ὁ Μητροπολίτης τὴν ἄδεια;
- Νά, ὁ παπα - Γρηγόρης τοῦ εἶπε: δὲ σὲ μεταλαβαίνω ἂν δὲν ξαγορευθῆς..
- Κ' ἐκεῖνο τί εἶπε; Μπόρεσε καὶ μίλησε;
- Κ' ἐκεῖνο τοῦ εἶπε: Κανέννας δὲ φταίγει, παπά μου· ἐγὼ μονάχος μου τὸ ἔκανα. Ἐφταξούσιος δὲν ἦμουν; Ἐφταξούσιος βέβαια. (Ἄπαντα, τόμος 3ος, σ. 254).

Θὰ ἔλεγε κανεὶς πῶς ὁ συγγραφέας πραγματοποιεῖ πιστὴ μεταφορὰ τῆς νοσηρῆς κοινοτικῆς φωνῆς, τὴ μεταφέρει ἐπίτηδες «φωνογραφικὰ», γιὰ νὰ αὐτοεκτεθεῖ αὐτὴ στὰ μάτια τοῦ ἀναγνώστη. Ὁ ἴδιος ἐμφανίζεται οὐσιαστικὰ στὸ τέλος, μὲ ἓνα πικρὸ σχόλιο δύο σειρῶν:

Καὶ τὸ βάσανον τοῦ ἀτυχοῦς νεκροῦ ἔμελλεν ὀσονούπω νὰ τελειώσῃ. Ἀπῆλθε μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ εὕρῃ εἰς ἄλλον κόσμον ὀλιγωτέραν περιέργειαν. (Ἄπαντα, τόμος 3ος, σ. 260).

Φανερὴ καὶ ἐδῶ ἡ συμπάθεια γιὰ τὸν ἀτυχῆ νεκρόν. Καμιὰ ἄλλη κρίση, καμιὰ ἀπόφανση. Ἄλλος εἶναι ὁ ἀρμόδιος, σὰν νὰ μᾶς λέει.

Ὁ «Αὐτοκτόνος» ἔμεινε ἡμιτελής. Ὁ Γ. Βαλέτας σημειώνει στοῦ σχετικὸ ὑπόμνημα ὅτι, παρόλο πὺν τὸ διήγημα εἶχε ἀναγγελθεῖ ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα *Ἐφημερίς*, στίς 28 Δεκεμβρίου 1891, «ἔμεινε ἀτελείωτο, σὰν ἀπλὸ σχεδιάσμα, γιατί οἱ χριστιανικῆς ἀντιλήψεις τοῦ συγγραφέα τὸν ἐμπόδισαν νὰ διαπραγματευθῆ ἓνα τόσο ἀντιθρησκευτικὸ θέμα, ὅπως ἡ αὐτοκτονία»²³. Πέρα ἀπὸ τὴν παρατήρηση ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης εἶχε πραγματευθεῖ πολλὰ ἀντιθρησκευτικὰ θέματα χωρὶς νὰ κάνει χριστιανικὸ ἢ ἀντιχριστιανικὸ κήρυγμα πουθενά, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ προσθέσει ὅτι ἤδη στοῦ ἀπόσπασμα τοῦ «Αὐτοκτόνου» διαφαίνεται ἡ στάση του ἀπέναντι στοῦ θέμα: προβληματισμὸς γιὰ τὴν τρέχουσα πρακτικὴ τῆς Ἐκκλησίας, συμπάθεια γιὰ τὸν πτωχὸ –τέσσερις φορές τὸν ἀποκαλεῖ «πτωχὸ» στοῦ σύντομο ἀπόσπασμα ὁ Παπαδιαμάντης– ὑποψήφιο αὐτοκτόνο. Ὁ πτωχὸς λοιπὸν Σακελλάριος –αὐτὸ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ μελλοντικοῦ αὐτοκτόνου– εἶναι ἓνας ἀλλοδαπὸς. Ὁ συγγραφέας τὸ ἀναφέρει δύο φορές. Γενικὰ ἀλλοδαπὸς. Χωρὶς προσδιορισμὸ τῆς προέλευσής του. Ξένος δηλαδὴ κι αὐτός, ὅπως ὁ αὐτόχειρας στοῦ ὁμώνυμο διήγημα τοῦ Μητσάκη. Φαίνεται ὅτι εἶχε κάποια ἀπασχόληση στὴν ἐκκλησία τῆς γειτονιάς, ὁμως στὴν ἐρώτηση ἀν εἶναι ἀκόμη «δάσκαλος στὴν ἐκκλησιά» ἀπαντᾷ: «εἶμαι καὶ δὲν εἶμαι». Ντρέπεται γιὰ τὴ φτώχεια του, ἀλλὰ καὶ θυμῶνει. Ζεῖ μὲ ἐλεημοσύνες κάποιων φίλων του καὶ προσπαθεῖ μονίμως νὰ ἀποφύγει τὴ σπιτονοικοκυρά του, στὴν ὁποία χρωστάει πολλὰ ἐνοίκια. Αὐτὸς ὁ παράδοξος ἄνθρωπος ἀποφασίζει ξαφνικὰ νὰ κόψει τὰ γένια του. Ὁ πραγματικὸς λόγος τοῦ ξυρίσματος εἶναι γιὰ νὰ βρεῖ εὐκαιρία νὰ κλέψει ἓνα ξυράφι ἀπὸ τὸν κουρέα. Κι αὐτό, γιατί σχεδιάζει ν' αὐτοκτονήσει. Τὸ διήγημα κόβεται ἀπότομα. Δὲν ξέρουμε τί ἀπέγινε ὁ πτωχὸς Σακελλάριος. Ὁ τίτλος, πάντως, τοῦ διηγήματος τὸν ἀποκαλεῖ αὐτοκτόνο. Τί εἶδους ἄνθρωπος ἦταν; Ὁ συγγραφέας μᾶς πληροφοροεῖ ὅτι μέριμνά του ἦταν νὰ μὴ βάλει σὲ μελάδες τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ θάνατό του.

Ὁ Σακελλάριος, ὁ πτωχὸς, εἶχε συλλάβει τὸ σχέδιόν του. Δὲν κατεδέχετο τώρα ὅπου ἔζη ἀκόμη, νὰ δώση ἐνόχλησιν εἰς τὸν κόσμον μετὰ θάνατον. «Πρὸς τί νὰ τοὺς βαρύνω, τοὺς ἀνθρώπους;» εἶπεν. «Ἄρκεῖ, ὅτι τοὺς ἐβάρυνα ζωντανός». (Ἄπαντα, τόμος 4ος, σ. 632).

23. *Τὰ Ἄπαντα τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαδιαμάντη*, ἐπιμέλεια Γ. Βαλέτα, ἐκδοτικὸς οἶκος Χρῖστος Γιοβάνης, τόμος 5ος, [Ἀθήνα 1972], σ. 393.

Δὲ γνωρίζουμε μὲ ποιὸν τρόπο θὰ τὸ κατόρθωνε κάτι τέτοιο, ὡστόσο ἡ μέριμνα γιὰ τοὺς ἄλλους εἶναι καὶ ἐδῶ παρούσα (παρόμοια μέριμνα δείχνει καὶ ὁ ἥρωας τοῦ Μητσάκη), σηματοδοτώντας τὴν ἐκδοχὴ τῆς εὐαίσθητης ψυχῆς καὶ τοῦ φιλότιμου ἀνθρώπου. Εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν ἦταν τυχαῖος ἄνθρωπος. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶχε κάποια καλλιέργεια, τέτοια ποὺ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ στοχάζεται θεολογικὰ καὶ νὰ ἐκφέρει καίριες ἐπισημάνσεις γύρω ἀπὸ τὸ μυστήριό τῆς θείας φιλανθρωπίας.

Ἦτο ὥρα Ἐσπερινοῦ. Ὁ Σακελλάριος εἰσῆλθεν εἰς τὸ ναῦδροιον, ὅπου ὁ ἱερεὺς ἐμορμύριζε τὴν Ἐνάτην, καθὼς ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνη ἐκ τῶν ἀκουομένων φράσεων τῶν ἐδαφίων, ἅτινα ἐξεχώριζαν ἐνίοτε ἐκ τοῦ ὄλου ἀμυδροῦ βόμβου τῆς φωνῆς. «Χάριν καὶ δόξαν δώσει δι' αἰχμαλωσίαν Ἰακώβ... Ἐπίστρεψον ἡμᾶς... Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε...» κτλ.

Ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ ἠσπάσθη τὰς εἰκόνας διὰ τελευταίαν φορὰν. Διεννοεῖτο. Ἐκ βάθους ψυχῆς του δὲν ἐπίστευε καὶ ὁμως ἐπὶ ἡ καρδιά του νὰ βλέπη τὰ σεβάσματα αὐτὰ τῶν Πατέρων.

Ἔλεγεν ὅτι ἴσως ὁ Χριστός, ὡς εὐσπλαγχνος ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ λόγον, θὰ τὸν ἐλέησῃ, καὶ ἂς μὴ δεηθῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ ἱερεῖς.

Τάχα αἱ εὐχαί, ὅταν εἶναι ὄνιοι, ποῖαν ἄλλην ἀξίαν ἔχουσι, εἰμὴ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀργυρίου; Μήπως καὶ ὁ Παράδεισος δὲν εἶναι ἀγοραστός, καθὼς ὅλα; Καὶ δὲν εἶναι πλέον ὁ Θεός «ὃς οὐ μὴ ἴδῃ πρόσωπον, οὐδ' οὐ μὴ λάβῃ δῶρον, ποιῶν κρίσιν προσηλύτῳ καὶ ὀρφανῷ καὶ χήρᾳ, καὶ ἀγαπᾷ τὸν προσήλυτον δοῦναι αὐτῷ ἄρτον καὶ ἱμάτιον»;

Εἶναι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ; Καὶ διατί, δι' ἄλλους αὐτοκτόνους νὰ ἐπιτρέψωσιν οἱ σημερινοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐκκλησίας τὴν θρησκευτικὴν ταφὴν καὶ δι' αὐτὸν ὄχι, ἐνῶ οἱ πρῶτοι μόνον κατὰ τὰ μέσα πλεονεκτοῦσι καὶ οἱ δεῦτεροι ἴσως ἐμειονέκτουσιν καὶ κατὰ τὸ λογικόν;

Τὸ λογικόν; Τοιαῦτά τινα ἐλήρει ἐνδομύχως...

(ἜΑπαντα, τόμος 4ος, σσ. 633 634).

Ἐδῶ κόβεται τὸ κείμενο. Ποῦ θὰ κατέληγε ὁ «λήρος» τοῦ πτωχοῦ Σακελλάριου δὲν τὸ γνωρίζουμε. Εἶναι εὐδιάκριτη, ὡστόσο, ἡ πρόθεση τοῦ συγγραφέα νὰ σταθεῖ δίπλα του. Δίπλα σ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ποὺ κατὰ βάθος δὲν πίστευε. Ποῦ δυσανασχετοῦσε ἀπέναντι στὴν πολιτικὴ τῆς ἐκκλησίας, ποῦ δυσπιστοῦσε στὴν ἀποτελεσματικότητά ποὺ μποροῦν νὰ ἔχουν οἱ ἐξαγορασμένες προσευχῆς καὶ ποῦ ἀναδεικνυε τὴν ἰδιοτελὴ προσωποληψία τῶν ἐκπροσώπων τῆς, ποῦ ἐκτεινόταν ἀκόμα καὶ στὸ θέμα τῆς κηδεῖας τῶν αὐτοκτόνων. Στὸν ἄνθρωπο,

ὅμως, πού παραδέχεται ὅτι μειονεκτεῖ *κατὰ τὸ λογικόν*. Στὸν ἄνθρωπο πού δὲν ἀπέστεργε τὰ πάτρια καὶ πού ἀπεκδεχόταν τὴ σωτηρία, ἐλπίζοντας στὴν *ὑπέρ πάντα νοῦν καὶ λόγον* εὐσπλαχνία τοῦ Χριστοῦ. Ἐνας τέτοιος ἀντιφατικός ἄνθρωπος, βασανισμένος πέρα καὶ πάνω ἀπὸ κάθε ἄλλη αἰτία, ἀπὸ τὸ αἶνιγμα τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του, μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ἀντιπροσωπευτικός τύπος τοῦ παπαδιαμαντικοῦ αὐτοκτόνου. Κι ἕναν τέτοιο ἄνθρωπο ὁ Παπαδιαμάντης δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ τὸν παραδίδει στὸ ἄπειρο ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Στὴ θέση τοῦ ἄγραφτου τέλους τοῦ «Αὐτοκτόνου» ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ βάλω μιὰ ἴστορία.

Ὁ κύρ Θωμᾶς ὁ Κάβουρας, πολύτεκνος φτωχὸς γεωργός, διέκοψε τὴ φοίτηση στὸ δημοτικὸ σχολεῖο τῆς μικρῆς κόρης του Ἄννιως, προκειμένου αὐτὴ νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὶς κασιόικες τῆς οἰκογένειας. Μάταια ἢ φιλομαθῆς Ἄννιὼ καὶ ἡ μητέρα της, ἡ Νεκταρία, προσπάθησαν νὰ μεταστρέψουν τὴν γνώμη τοῦ πατέρα. Ἡ ἀπόφασή του ἦταν κατηγορηματικὴ –δυστυχῶς καὶ προφητικὴ:

«–Ἀπὸ αὔριο θὰ φυλάς τὶς γίδες, εἶπε στραφεὶς πρὸς τὴν Ἄννιὼ. Καὶ πρόσεχε, κακομοῖρα μου, ἐπρόσθεσε μὲ πρωτοφανῶς ἀπαισίαν φωνήν, μὴν ξαναφᾶνε θηλιάσματα ἢ μὴ σοῦ σκοινιαστῆ καμμιά, γιατί τότε καλύτερα εἶναι νὰ σκοινιαστῆς κι ἐσύ».

Ἡ Ἄννιὼ ὑπάκουσε καὶ μὲ ὑπομονὴ ἐκτελοῦσε τὰ καθήκοντά της. Μόνη ἀναψυχὴ της ἦταν νὰ ξεκλέβει λίγο χρόνο γιὰ νὰ διαβάζει τὰ βιβλία πού τῆς δάνειζε ὁ δάσκαλος τοῦ σχολείου της. Τὰ πηγαινε καλά. Μοναδικὸ της πρόβλημα ἢ δυσάγωγη Ἀραπίτσα ἢ Γλεντού, ἢ ζημιάρια κασιόικα, πού γιὰ τὸν σκανταλιάρικο χαρακτήρα της ἔλαβε καὶ τρίτο ὄνομα, τὸ «Διαβολή». Αὐτὴ λοιπὸν ἢ ἀτίθαση κασιόικα, σὲ κάποια στιγμή ἀναγνωστικῆς ρέμβης τῆς μικρῆς Ἄννιως, καὶ προσπαθώντας νὰ πηδήσει σὲ παρακείμενο λαχανόκηπο, σχοινιάστηκε, τυλίχτηκε, δηλαδή μὲ τὸ σκοινὶ της καὶ πνίγηκε. Ἡ εὐαίσθητη καὶ φιλότιμη Ἄννιὼ ἐφάρμοσε κατὰ γράμμα τὴν προειδοποίησιν τοῦ πατέρα. Μάταια αὐτὸς τὴν ἀναζητοῦσε μέσα στὴ νύχτα.

«Ἡ νῦξ προέκοπτεν, ὅτε ὁ κύρ Θωμᾶς ὁ Κάβουρας, κρατῶν κλεφτοφάναρον, ἔφθασεν εἰς τὸν τόπον τῆς βοσκῆς. Εἶχε βραχνιάσει κραυγάζων “Ἄννιὼωωω! Ἄννιὼωωω!...”, ἐντούτοις φοβεράν ἐρηξε κραυγὴν φρίκης ἰδὼν τὸ θυγάτριόν του ἔλε-

εινῶς αἰωρούμενον ἐκ κλάδου ἐλαίας, μὲ θηλειάν εἰς τὸν λαίμῶν ἐκ τοῦ σχοινοῦ τῆς Διαβολῆς, ἣτις ἔκειτο παρέκει, καὶ ἐκείνη ἄνευ ζωῆς».

Ἔνα νεαρὸ κορίτσι, ἓνα πλάσμα τρυφερὸ καὶ ἀθῶο, αὐτοκτονεῖ. Γιὰ τὰ αἰσθήματα τῶν ἄλλων. Γιὰ ἓνα φιλότιμο. Σὰν τὴν Οὐρανίτσα. Σὰν τὸν Σακελλάριο. Καὶ ποιά εἶναι ἡ στάση τῆς Ἐκκλησίας; Ἡ ἐκκλησία ἔχει τοὺς κανόνες τῆς. Τελεία καὶ παύλα; Ὅχι.

«Ὁ ἱερεὺς τῆς κομποπόλεως δὲν ἔστρεξε νὰ κηδευθῆ κατὰ τὴν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας τὸ δύστηνον πλάσμα. Τὸ ἄλλος τῆς μητρὸς ὠξύνθη εἰς παραλογισμόν ἀπὸ τὴν ἄρνησιν τοῦ ἄλλως οὐχὶ ἀσυμπαθοῦς εἰς τὰς περιστάσεις τῶν ἐνοριτῶν τοῦ παπα-Μανόλη. Ὁ κὺρ Θωμᾶς, εὐθύς μετὰ τὸν ἄνευ ἱερολογίας ἐνταφιασμόν τοῦ κορασίου ἐξηφανίσθη ἀπὸ προσώπου τῶν ἀνθρώπων. [...]

Ἐξηκολούθει νὰ εὐρίσκεται εἰς κρίσιν –κατάστασιν εἰς ἣν οἱ νεώτεροι μύσται τῆς φιλοσοφίας ἀποδίδουσιν τὸν χαρακτηρισμόν “ὄριακή”–, ὅτε γυνὴ τις γείτων, ἡ Κανέλλα ἢ Γιάτρισσα, εἰς στιγμὴν ποιᾶς τινος δεκτικότητος, τῷ ὑπέβαλε τὴν ιδέαν νὰ ἐπισκεφθῆ μετὰ τῆς Νεκταρίας τὸν γέροντα Π....., γνωστὸν ἀνὰ τὸ πανελλήγιον διὰ τὸ προορατικὸν τοῦ χάρισμα. [...]

Ὁ γέρον Π..... ἐγνώριζεν ὄντως πάντα τὰ κατ’ αὐτόν. [...] Ἄλλὰ τὸν δειλιον γονέα δὲν ἐξέπληξε τόσον ἡ ψυχογνωσία καὶ πραγματογνωσία τοῦ γέροντος, ὅσον ἡ πραότης του. Οὐδεμία ἐπίπληξις ἢ ψογερὸς λόγος ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ χεῖλη του. Τὸν συνεβούλευσε περὶ τοῦ πρακτέου μὲ ἡσύχιον φωνήν. Ὁ κὺρ Θωμᾶς ἦτον ἔτοιμος νὰ δεχθῆ βαρύτερα ἐπιτίμια, ἀλλ’ ὁ γέρον ἠρκέσθη νὰ τοῦ εἴπῃ νὰ τελέσῃ σαρανταλείτουργον, νὰ νηστεύσῃ τὸ κατὰ δύναμιν καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ συμφιλωθῆ μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ του [...].

Ὁ κὺρ Θωμᾶς ἠσθάνετο διαλειπούσας ριπὰς δροσερᾶς αὔρας, ψεκάδες ἔπιπτον ἐπὶ τῆς φλεγμαινούσης ψυχῆς του, διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς φρίκης [...] μόρια φωτὸς εἰσέδουν εἰς τὴν ἐσκοτισμένην διάνοιάν του. Ἐντούτοις ἐτυρρανεῖτο ἀκόμη ὑπὸ ὀξυτάτου ἄλλους.

– Καλὰ καὶ ἅγια, γέροντά μου, ὅσα εἶπε ἡ ἅγιοσύνη σου, ἀλλὰ νά, κι ἐμένα καὶ τὴν κυρά μου μᾶς τρελαίνει πού ὁ εὐλογημένος ὁ παπα-Μανόλης δὲ διάβασε τὸ κορίτσι μας. Ὁ φταίχτης ἤμουν ἐγώ, γιατί νὰ πάῃ ἐκεῖνο δίχως εὐχή;

Ἦρχισε νὰ ταράσσεται ἐκδήλως. Ὁ γέρον Π..... ἐπὶ τινος στιγμᾶς ἔμεινε σιωπηλός, θεωρῶν πραέως τὸ τρικυμιζόμενον πρόσωπον τοῦ συντριβομένου πατρὸς.

– Καλὰ ἔκαμε ὁ παπα-Μανόλης καὶ δὲν τὸ διάβασε, εἶπεν ἡσύχως.

Ἡ Νεκταρία τὸν ἐκοίταξεν ἐν ἀπορίᾳ ἀνησύχῳ, ὁ κὺρ Θωμᾶς ἀνετινάχθη ὀδυνηρῶς.

– ... καὶ πολὺ καλύτερα ἔκαμε ὁ Θεός, συνεπλήρωσεν ὁ γέρον Π....., πού τὸ ἔχει βάλει πρῶμα στὸν Παράδεισο!»

Ἡ ἱστορία εἶναι πραγματική, τὰ πρόσωπα ὑπαρκτά, ὁ γέρον Π..... γνωστός πνευματικός, τὸ περιστατικὸ σχετικὰ πρόσφατο. Τὸ μετέγραψε σὲ διήγημα «μὲ τὸν τρόπο τοῦ Παπαδιαμάντη» ὁ Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος²⁴. Προσωπικὰ πιστεύω πὼς ὀλόθυμα θὰ τὸ προσυπέγραφε καὶ ὁ κὺρ Ἀλέξανδρος.

24. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ Ν. Δ., «Μὲ τὴ θηλειὰ στὸν Παράδεισο», περ. *Παπαδιαμαντικά Τετράδια*, τχ. 3, ἐκδόσεις Δόμος, Ἄνοιξη 1995, σσ. 105-117. Ἕνα παρόμοιο περιστατικὸ διασώζει καὶ ὁ Ζήσιμος Λορεντζάτος στὰ *Collectanea*, (ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2009, σ. 233, ἐγγραφή 459), θεωρώντας ὅτι προσδιορίζει «τὰ παπαδιαμαντικά σύνορα “μεταξὺ θείας καὶ ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης”».